

MÜASİR HEYVANDARLIĞIN TEXNOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Q.B.MƏMMƏDOV, texnika elmləri doktoru
Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Akademiyası

Kəçmiş Sovet İttifaqı məkanında torpaq islahatları getdikdən sonra istərsə əkinçiliyin və istərsə də heyvandarlığın idarə olunması barədə müxtəlif fikirlər irəli sürülməsinə, inkişaf etmiş ölkələrdə müvəffəqiyyət qazanmış modellərin təhlili geniş yer almasına baxmayaraq hələ də müasir heyvandarlıq texnologiyaları barədə ümumi tələblər formalaşdırılmamışdır.

Rusiya Federasiyasının bir qrup alimləri[1] qeyri safi məhsulun ümumi həcmnin artırılmasına yönəlmış mövcud idarəetmə strategiyasının dəyişdirilməsini vacib sayırlar. Onlar hesab edirlər ki, sahənin texnoloji olaraq yeniləşdirilməsi, yüksək texnoloji, yüksək keyfiyyətli, ekoloji təmiz yerli məhsulun istehsalı üçün bütün potensial ehtiyatların təmərküzləşdirilməsi lazımdır.

Heyvandarlıqda hər hansı texnologiya özündə bir tərəfdən saxlama, yemləmə, xidmət, məhsulun əldə edilməsi, istehsal tullantıların utilizasiyası, digər tərəfdən isə iqtisadi faktorlarla əlaqədə olur. Görünür texnoloji imkanların variantlarını məhz bu faktorlar diapazonunda axtarmaq lazım gələcəkdir.

Həyatıyanı təsərrüfatlarda bizdə ənənəvi olaraq həmişə ekstensiv texnologiya formalaşmışdır. Hazırda iri təsərrüfatların yerinə yeni xırda sahibkar fermer təsərrüfatları formalaşdıqda bu texnologiyanın yenə davam etməsi müşahidə olunur. Bu təsərrüfatlar şəxsi sərmayə əsasında qurulur, ixtisaslaşmır, istehsalat proseslərinin mexanikləşdirilməsi isə yox dərəcəsindədir. Burada heyvanların artırılması daha sağlam görünənlərin seçilməsi və təsadüfi dövrüyyəyə əsaslanmışdır. Belə təsərrüfatlar üçün yaxşılaşmış yerli cinslər daha sərfəli ola bilərlər.

Yüksək məhsulda cinslər texnoloji tiplərdən ibarət olduqları üçün xüsusi mexanikləşdirilmiş xidmətlər tələb edirlər və bu tələblər ödənmədikdə onlar pisləşir, vaxtından tez çıxış olur, ona çəkilən xərci ödəmir. Bu texnologiya ən optimal şəraitdə bir inəkdən ildə 2000...2500 kq süd almağa imkan verir. Bu texnologiyada müsbət cəhət inəklərin uzun müddət eyni məhsuldarlıqda qalmaları, tətbiqinin asan olması, az sərmayə və cari xərc tələb etməsidir. Qüsuru isə əmtəə məhsulunun az, əl əməyinin isə çox olmasıdır.

Inkişaf etmiş ölkələrin fermer təsərrüfatları misalında texnoloji üsulların üstün cəhətlərinin elementlərinin qarşılıqlı əlaqə məsələsi müvəffəqiyyətlə həll edilmişdir. Belə təsərrüfatlar adətən 10...50 baş sağlam inəyi olan kiçik fermalardan ibarətdirlər.

Burada mikroiqlimi nizamlamaq üçün kondisionerdən, heyvanların dərisinə xidmət üçün tozсорandan istifadə edilir. Sağım, su verilməsi mexanikləşdirilmiş, yemin paylanması və peyinin çıxarılması üçün səyyar texnika tətbiq edilir. Inəklər tövlədə saxlanılır, yay vaxtı onlar ferma ətrafında olan suvarılan otlaqda olurlar.

Bir sıra ixtisaslaşmış müəssisələr belə fermalara müxtəlif xidmət göstərirlər. Bu xidmətlərin köməyi ilə sürünün artırılmasında və seleksiya işlərində elmin yeni nəaliyyətləri, o cümlədən embrionun transplantasiyası, toxum saxlanması, gen mühəndisliyi və b. həyata keçirilir. Belə fermaların 80% -dən çoxunda holştin-friz cinsi saxlanılır. Bundan başqa aysır, simmental və digər südlük cinslərə də rast gəlmək olur[2].

Belə texnologiyada biogen və texniki-iqtisadi faktorlar maksimum şəkildə sinxronlaşdırılmışdır. İnəkdən il ərzində 6000...10000 kq süd alınması, 100...105% buzov alınması təmin edilir və inəklərin istismarı 8...10 laktasiya təşkil edir.

Ayandır ki, bizdə hələlik belə şərait yoxdur və tezliklə olması da gözlənilir. Bununla belə analogi fermaların yaranmasında indidən elmi-nəzəri baza yaradılmalıdır.

Bütün dünyada olduğu kimi bizdə də cins tərkibdə holştinləşdirmə meyli müşahidə olunur. Bu, sağım miqdarının artmasına və südün yağlılığının və zülal tərkibinin yaxşılaşdırılmasına müsbət təsir göstərir. Ancaq holştinləşdirilmiş malın yem keyfiyyətinə, saxlama və sağım texnologiyasına tələbatı da yüksəkdir. Başqa sözlə təcrübədə texnoloji tip məhfumu özünü göstərməyə başlayır.

Məlumdur ki, ətlik maldarlıq texnologiyası təbii örüş yemi, qaba yem, şirəli yem və az miqdarda qüvvəli yem istifadəsinə əsaslanır. Sonuncu əsasən heyvan kökəlməyə qoyulanda sərf olunur. Bu sahədə enerji və əmək sərfini xeyli azaltmaq mümkündür. Bunun üçün düzən rayonlarda heyvanların il boyu açıq havada saxlanma texnologiyasının tətbiqi mümkündür.

Yeni texnologiyalara keçməyi vacib edən səbəblərdən biri də fermadakı ekoloji vəziyyət, ilk növbədə peyinin utilizasiya məsələsidir. Hazırkı heyvandarlıq təsərrüfatlarının heç birində peyinin utilizasiyası demək olar ki, qənaətbəxş şəkildə həll edilməmişdir. Ətraf mühitin, su hövzələrinin, xüsusi ilə də kiçik çayların çirklənməsi baş verir [3].

Hazırkı vəziyyətdə peyinin üzvü gübrə kimi hazırlanması olduqca vacib məsələdir.

Heyvandarlıq ferması olan sahibkara fəaliyyəti ilə əlaqədar olduqca çox qərarlar qəbul etmək lazım gəlir. O, hətta hər gün müxtəlif qərarlar qəbul etməyə məcburdur. Heyvanın fizioloji vəziyyəti, onların sürüdə miqdarı, məhsuldarlığı, yem bazası və ya örüşün vəziyyəti hər gün səmərəli yemləmə rasionu seçməyi tələb edir. Həmçinin hansı heyvanın müalicəyə ehtiyacı olması müəyyənləşdirilməlidir. Bəzi qərarlar mövsümdə bir dəfə qəbul edilir.

Misal üçün hansı yem bitkisinə cari ildə nə qədər səpilməsi mövsümlük qərara aiddir.

Uzunvədəli qərarlara isə hansı texnikanın alınması, hansı binanın tikilməsi, maliyyə vəsaitinin hardan əldə edilməsi aiddir. Sahibkar həmçinin məhsulunun reallizasiyasının ən yaxşı variantını bilməlidir. Öz fəaliyyətində heyvandarlıq təsərrüfatına mülk fermer planlama, iqtisadi, inzibati, idarəetmə, vergi bəyannamələri, müxtəlif ödəniş sənədləri və sairə bu kimi işlərlə qarşılaşmalı olur.

Göründüyü kimi bütün bu məsələlərin operativ və optimal həlli üçün fermer fəaliyyətinin kompüterləşməyə ehtiyacı vardır. Fermer fəaliyyətinin kompüterləşməsi onu vacib məlumatla təmin etməklə, həm də yüksək əmək haqqı tələb edən mütəxəssisə ehtiyacdən azad edir.

Qeyd olunanları ümumiləşdirərək müasir heyvandarlıq texnologiyasına tələbləri aşağıdakı kimi müəyyənləşdirmək mümkündür:

- məhsul istehsalı texnologiyası cins və tipi nəzərə

almaqla heyvan orqanizminin biologiyasına tam uyğun olmalıdır;

- bölgenin yemə qənaətedici ehtiyatlarından maksimum istifadə etməklə, səmərəli yem hazırlama üsulu tətbiq edib tamrasionlu yemləmə təşkil etmək;

- texnologiya bölgənin təbii-iqlim və ekoloji xüsusiyyətlərinə, təsərrüfat fəaliyyətinin konkret subyektinə uyğun gəlməlidir;

- saxlama üsulu- pəyə dövründə bağısız-gəzintili, yay dövründə isə otarma şəklində olmaqla zoobaytar və sanitariya-gigiena qaydalarına tam uyğun tədbirlərlə həyata keçirilməlidir;

- texnologiya ekoloji cəhətdən təmiz, tullantısız olub, torpağın münbitliyinin artırılmasına, maddi-texniki vasitələrin qənaətlə işlənməsinə, enerji və əməyə qənaət edilməsinə imkan yaratmalıdır;

- yüksək səviyyədə mexanikləşmə və kompüterləşmə imkanına malik olmalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1.Мохов Б.П. Система животноводства в условиях многообразия форм собственности // Аграрная наука, 1998, № 5.- с.8 - 9. 2.Данилов Ю.Ф. Из опыта животноводства Скандинавии.- М.; Колос, 1987.- 157 с. 3.Самойлов А.И, Юдаев Ю.Н. Экспертиза экологической опасности размещения ферм // Зоотехния, 1993, № 2.- с.25- 27.

EV QUŞLARININ EYMERIOZUNUN PROFİLAKTİKASINDA NATRIUM HIPOKLORITİN İŞLƏDİLMƏSİNİN İQTİSADI SƏMƏRƏLİLİYİ

S.Ə.MƏMMƏDOVA, biologiya elmləri namizədi
Azərbaycan ET Baytarlıq İnstitutu

Quşçuluq təsərrüfatlarında iqtisadi ziyan verən xəstəliklərdən biri də eymeriozdur. Belə ki, xəstəlik zamanı kütləvi ölümə bərabər quşların (xüsusən cavan quşların) çəki artımı dayanır, toyuqların yumurtası 10-80% azalır, qazların diri çəkisi 20-25% aşağı düşür. Eymeriyalarla yoluxmuş quşların böyüməsi və inkişafı zəifləyir, məhsuldarlığı, ətin keyfiyyəti aşağı düşür, daxili orqanların mütləq və nisbi çəkisi 12-32% azalır, quşlar tərəfindən yemdə olan azotun mənimsənilməsi, onlardan alınan məhsulun qidalılıq dəyəri aşağı düşür [1,2].

Xəstəliklə mübarizədə dezinfeksiyaedici maddə kimi natrium hipoxloritin tərkibində 5% fəal xloru olan məhlulundan istifadə edilmişdir. Natrium hipoxlorit Sumqayıt Səthi Aktiv Maddələr İstehsalı Birliyində istehsal olunur. Preparat sellüloza-kağız istehsalında, içməli su hövzələrinin və yoluxmuş sahələrin dezinfeksiyasında tətbiq edilir. O, yaşıl-sarıya bənzər rəngdə və zəif xlor iyi verən maddədir. Tərkibində 8-12% fəal xlor və 1-2% natrium qələvisi vardır. Suda yaxşı həll olur, yüksək bakterisid və ağardıcı xassəlidir, toksiki, kumulyativ, sensibillizasiyaedici təsirlərə malik deyildir [3].

Preparat heyvanların bir sıra infeksiya xəstəliklərində dezinfeksiya məqsədilə tətbiq olunmuşdur.

Eymerioza qarşı aparılan dezinfeksiya və digər tədbirlərin iqtisadi səmərəliliyini hesabladıqda əsas etibarilə

aparılan tədbirin xərci (vəsait, sərf olunan əməyin dəyəri və s.), tələfatın qarşısının alınması, nəticə etibarilə quşların sağlamlığının hesabına məhsuldarlığın artırılmasından alınan gəlir və digər göstəricilər nəzərə alınmışdır. Aparılan tədbirin iqtisadi səmərəliliyini hesablamaq üçün bəzi ədəbiyyat və metodik göstəricilərdən istifadə edilmişdir [4, 5, 6, 7, 8].

Hal-hazırda Azərbaycan Respublikasında yetişdirilən və xaricdən idxal olunan 1 kq quş ətinin orta qiyməti 10000 (2 Yeni Azərbaycan manatı) manatdır.

Eymeriozlar olan təsərrüfatlarda broylar üsulu ilə yetişdirilən çolpalar kəsildikdən sonra onların ət məhsuldarlığı sağlam quşlara nisbətən 175-188 q az olur. Aparığımız tədbirlərin səmərəliliyini hesablayarkən bir quşun çəkisinin azalmasını, orta hesabla 180 q qəbul etmişik.

Göstərilənləri nəzərə alaraq təklif olunan dezinfeksiyaedici maddənin iqtisadi səmərəsini hazırda mövcud olan təlimata uyğun olaraq eymerioza qarşı formalinin işlədilməsindən alınan səmərə ilə baza variantı kimi müqayisə şəklində veririk.

İqtisadi səmərəni müəyyən etmək üçün aşağıdakı göstəricilərdən istifadə edilmişdir:

- 1 m² sahəyə sərf olunan natrium hipoxloritin miqdarı -1 litr;

- 1 m² sahəyə sərf olunan natrium hipoxloritin qiyməti